

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ՅՈՒԵԼԵԱՆՆԵՐԸ

Ժողովուրդներ, իրենց առօրեայ հեւ ի հեւ կեանքին մէջ, բնազդաբար կը ցանկան հանգիստի ու դադարի փոքր պահերու, երբ, ներկային մէջ կանգնած և դէպի գալիքը ուղղուած, կը փափաքին նայիլ հեռու կամ մօտ անցեալին՝ հոգեպէս վերանորոգուելու համար:

Նման դադարներ եւ յետադարձ ակնարկներ անհրաժեշտ են ժողովուրդներու, որոնք, իրենց պատմութեան բախտորոշ մէկ ակնթարթին՝ չփոթ ու անկարող որեւէ որոշում առնելու, կը դիմեն իրենց անցեալին, որպէսզի այդտեղէն բերեն իրենց իբրեւ տիպար ծառայելու կոչուած դէպքեր, բայց մասնաւոր՝ դէմքեր: Հերոսներով աղքատ ներկայ դարուն մասնաւորաբար, ճիշդ մը կը նշմարուի թափանցելու պատմութեան ամենէն մութ ժամանակներն անգամ, ներկայի ամենատես լուսարձակով մարդոց հետաքրքրութեան հանելու կենսագրութիւնը անոնց՝ որոնք այս կամ այն ձեւով պիտի կարենան օրինակ հանդիսանալ եւ ծառայել նոր ուղղութիւններու եւ նոր յաղթանակներու պատրաստութեան:

Բազմամարդ ժողովուրդներու մօտ, հերոսի այս որոնումը յաճախ զսպանակուած է ցեղային հպարտութեան զգացումներէ եւ զայն աւելի բարձր դիրքի վրայ տեսնելու փափաքներէ, մինչ, ուրիշներու պարագային ալ, ստորակայութեան չգիտակցուած մղում մըն է զլխաւոր պատճառ այսպիսի փնտռումներու:

Եւ սակայն, մերինին նման փոքրաթիւ ժողովուրդներու համար, իւրաքանչիւր պատմական դէմք սրբազան պատգամաբեր մըն է, որուն ձայնը կը հոսի դարերու խորերէն՝ պատմելու տրեւեալ ցեղի մը անցեալ փառքէն ու հերոսութենէն, պայքարներէն ու պարտութիւններէն, ճիշդերէն եւ իրազործումներէն: Պատգամ ու պատգամաբեր նոյնացած յաճախ՝ կը ծառային ժողովուրդի մը ցեղային հարազատ դիմագիծը անաղարտ պահպանելու եւ զայն դարերուն տանելու: Որքան յառաջանանք դէպի պատմութեան սկզբնական դարերը, այնքան այդ պատգամաբերները պիտի խօսին բիրտ ուժէն ու բռնութենէն, զէնքէն ու զրահէն, զերիներու շարաններէն եւ բրգացած դիակներէն: Այլ ժամանակին հետ պիտի փոխուի նաեւ նկարագիրը նոր օրերու հերոսին, որուն ձայնը այս անգամ պիտի ըլլայ կարկաչուն նուազ մը՝ երգի եւ քանդակի, գիրի ու գիծի: Այսպէս է որ, պատմութեան մեծադըղորդ փառքերուն եւ արիւնաթաթախ հերոսներուն փոխարէն, այ-

սօր ժողովուրդներու հիացման եւ պաշտումի պատւանդաններուն վրայ բարձրացած են անոնք՝ որոնց զէնքն ու փառքը փանդիւ մըն է լուկ, կամ ոսկեայ մօրճ մը, կարկին մը եւ կամ երանդապանակ մը: Որովհետեւ, աշխարհաստան բոլոր մարտերէն վեր ու աւելի՝ անմահը եւ տեւականը բանաստեղծութեան փշրանք մըն է, տաճարի մը բեկորը կամ սրբատառ մագաղաթի պատառիկ մը:

* * *

Իր աշխարհագրական դիրքին իսկ պատճառաւ, Հայաստանի վաղնջական դարերէն սկսեալ թատերաբեմ մըն է եղած, ուր գուպարի ելեր են արիւնի ու հողի կիրքով բռնուած հակամարտ եւ անվերջանալի հորդանքեր, մեր պատմութիւնը ընելով ամենէն զաժանը ժողովուրդներու կեանքին: Հայն ալ, կամայ թէ՛ ահա՝ մայ, անխուսափելիօրէն մասնակցեր է ի զուր մղուող այդ մարտերուն, եւ յաճախ, հէքեաթին այծեամին նման վիրաւորուելով հանդերձ՝ զարկեր է զինք հալածող ու որոնող որսորդը: Բազում պահերու, մանաւանդ երբ մեր ցեղի գոյութիւնն է վտանգուած, Հայ զէնքը եւ կամքը յաղթանակներ են կերտեր՝ ի պաշտպանութիւն հայրենի հողի եւ Հայութեան, որպէսզի տուն վերադարձին կարենայինք բանաստեղծին նման հպարտութեամբ ըսել. «Մեր սուրբ փառքով զրեցինք պատեան, պարտուեց մահաշունչ ոստիւր պաժան»:

Բայց այդ սուրբ ո՛չ մէկ ատեն անարգար դատի մը պաշտպան կեցաւ, եւ բռնութիւնն ու աւարատենչ աւաղակութիւնը մաս չկազմեցին մեր ցեղի նկարագրին ու հոգեբանութեան: Եթէ «խաղաղ լեռներ» էինք, ապա գոհացանք մեր ծերպերուն ծաղիկնեւրով, յաւանք ցանկալու արօտափայրերու կանաչին: Եւ այսօր, ժողովուրդներու հանդէսին՝ մեր ցեղը կը ներկայանայ Հայաստանի սուրբ հողին վրայ ծլած՝ աւ ծաղկած ծաղիկներու բազմեւրանց փունջով մը. ու թէ՛ անոնցմէ ոմանք մասամբ թերթաթափ են, երբեմն փոշոտ կամ արիւնի լերդերով, այլ իրեւ ամբողջութիւն կը խօսին մեր հայրենի բնութեան եւ կեանքին գեղեցկութիւնէն, այն հրաշալի ներծին ուժէն՝ որ մեր պատմութեան ամենէն մրկաշունչ պահերուն իսկ Հայ հոգիի ու հանճարի գեղեցկագոյն նմուշները երկնեց: Որովհետեւ մեր մշակոյթը, պատմութեան նման ու անոր հետ ձուլուած՝ խռովալույց կեանք մը ունեցաւ եւ հրաշագործեց՝ աշխարհաւոր փոթորիկներու ընդմէջէն, աւելի՛ կոփուած, աւելի՛ ամբացած, մեր լեռներու անփշրելի ապառաժներուն նման: Ոգեպաշտ, եւ հոգեկան ու իմացական արժէքներու գնահատող, մենք այսօր զէնքի մեր հերոսներէն աւելի միտքի տիտաններն ու սրտի քնարերգուները ունինք իրեւ մեր ցեղային տոկոճութեան եւ բազմաշնորհութեան ապացոյց: Կը սիրենք Մեծ Տիգրանը, սակայն մեր սիրտը Արտաւազդին հետ է, անոր՝ որ զէնքին շաչիւնէն աւելի կը նախընտրէր յունական եղբրերգութեանց մեղմ ողբերը, եւ որ կը փորձէր Հայ ինքնուրոյն

Թատրոնի մը սկզբնաւորողը ըլլալ. մեր երակներուն մէջ հոսող տոհմական բնազդը կը բռնկի Աշոտ Երկաթով մը կամ Խութեցի Յովնանի մը գիւցազնութեամբ, այլ կը դառնանք ու կը գինովնանք հետազայ գարերու Ֆրիկի մը, Թշկուրանցիի մը, Աղթամարցիի մը երգերով: Ծունկի կ'իյնանք Հոբփսիմէի Տաճարի սեմին՝ այդ «քարէ երաժշտութեան» առջեւ կարկամած ուղեղներով. Գառնիի փշուած գեղեցկութեամբ կը վերանանք եւ Անիի կարօտով կը տոչորինք:

Եւ այսպէս, չարականներէն մինչեւ կամարակապ հրաշքները մեր տաճարներուն, մինչեւ մեր մագաղաթեայ մասունքները եւ տակաւին այն բոլորը ինչ որ ստեղծուած է միտովը եւ ոգիովը Հայ Ժողովուրդին, կը կազմէ ամբողջութիւնը անկողոպտելի այն հարստութեան՝ որուն ժառանգներն ենք մենք այսօր:

Այս զգացումներով, թերեւս անգիտակից այս բնազդով է որ ամէն Հայ, մայր երկրին մէջ թէ արտասահման, ոգեւորութեան տարբեր թափով մը կը դիմաւորէ իւրաքանչիւր յորելեան, ենթական ըլլայ Սայաթ Նովան կամ Հայ գիրի ստեղծարարը, անգուգական կոմիտասը եւ կամ անմահ Լոռեցին: Որովհետեւ, Լրկար տարիներու յուշահանդէսներու ընդարմացնող փորձառութենէն ետք, յորելինական ամէն տօնակատարութիւն խանդավառութեամբ, ուրախութեամբ եւ ցարդ չգիտակցուած հպարտութեամբ կը լեցնէ մեզ բոլորս, մեր կամքը կը գինէ, կը վերանորոգէ մեր Հայութիւնը եւ մեզ աւելի տոկուն կը դարձնէ՝ դիմադրել կարենալու մեր ցեղային գոյութեան արեւելքը մաշեցնող հուժկու ալիքներուն:

Որբերու ազգ մը չենք այլեւս, Եւրոպական եւ Ամերիկեան սոստաններու մէջ մեր դգալ մը ապուրին համար ա'լ պնակ չեն պտըտցներ, եւ, մանաւանդ՝ լոկ վաճառական ժողովուրդ չենք օտարներուն: Գիտակցինք մեր մշակոյթի մեծ արժէքին, եւ ապրինք անկէ բխող հպարտութեամբ՝ որո՛ւն մասնաւորաբար պէտք ունինք ամէն բանէ աւելի:

Ա. Գ.